

תכנית התערבות- פרויקט ספרייה

סדנאות לבוגרים בעלי פיגור שכלי קל

מפתחות הפרוייקט : קרן פרנקו לגזיאל ומוריה אנגל

מדריך : רונן כהן, עו"ס קהילתי.

ארגון : בית איזי שפירא, רעננה.

רקע לתוכנית

אוכלוסייה של אנשים עם פיגור שכלי הינה בעלת אורח חיים קבוע ברובו, כך שמגיל צעיר הם מתגוררים במסגרות מוסדיות שונות, המכתיבות אורח חיים אשר מגביל את אפשרויות ההשתלבות (בנוסף ליחס המפלה של החברה) בתחומי החיים השונים. כחלק מכך, לא מזדמנות להם מספיק אינטראקציות חברתיות עם אנשים בקהילה.

לפי חובב ועמינדב (2006), המדיניות של שילוב האדם עם פיגור בחברה ועקרון הנורמליזציה, הביאה לפיתוח תוכניות ומסגרות לשעות הפנאי תוך שימוש במתקנים ושירותי פנאי אוניברסאליים. כמו כן מופעלות מסגרות לאוכלוסייה ולצרכיה המיוחדים כמו לדוגמא מועדונים. המועדון נועד לתת אפשרות לבילוי חברתי וכן לפיתוח כישורים חברתיים של המשתתפים להגביר את פעילותם בשעות הפנאי ולסייע בשילוב במסגרות בילוי ופנאי בקהילה.

ישנו דגש על נושא שילובם של אנשים עם פיגור שכלי בפעילות פנאי עם אנשים רגילים ועל השפעת הפעילות על הדימוי העצמי וההתנהגות המסתגלת בחברה.

העקרונות העומדים מאחורי תוכניות השילוב הם לראות את האדם עם פיגור שכלי ומשפחתו במרכז תוך פיתוח שירותים ותוכניות בקרבת אזור מגוריו וסביבתו הטבעית ברצף ובמגוון לכל רמות התפקוד והגילאים ולכל אורך שלבי החיים, זאת תוך אחריות הרשות המקומית ושיתוף המשפחה והמטופל. (כהן, 2003 בתוך חובב וגיטלמן, 2006).

בתוכנית זו נבקש לתת מענה לתחום מיומנויות קריאת ספרים ולתחום החברתי- זאת על ידי שימוש בספרייה עירונית. הדגש הוא על כך, כיוון שנוצר מצב בו אנשים עם פיגור שכלי מודרים מספריות עירוניות בקהילה ואינם מודעים מספיק לתחום זה לעומת מרבית האנשים שאינם בעלי מוגבלות המבקרים דרך קבע בספריות עירוניות במקום מגוריהם. מפגישות שערכנו עם אנשי מקצוע שונים עלה כי ישנה הדרה חברתית על ידי הקהילה והדרה על ידי צוות הספרניות אשר חסרות הכשרה וניסיון מתאים בעבודה מול אנשים עם פיגור שכלי ולכן עובדה זו מנציחה את המצב הקיים.

אחד מהנושאים עליהם מושם דגש בבית איזי שפירא הינו של הנגשת שירותים לטובת בעלי צרכים מיוחדים, וגם אנו מצאנו לנכון להתייחס לנקודה זו בפרוייקט שלנו.

פלדמן (2006) מצטטת קטע מתוך חוק השוויון, פרק הנגישות: "נגישות אינה רק עניין של גובה, שיפועים, מרחק ואמצעים טכנולוגיים אלא יש בה מרכיב אנושי ממדרגה ראשונה. נגישות השירות כוללת אמצעי עזר ושירותי עזר לרבות טכנולוגיות לסוגיהן וכן התאמת נהלים, מתן הדרכה, הכוונה ומידע בשפה המובנת לאדם עם מוגבלות שכלית או נפשית או לאדם עם אוטיזם באמצעות כוח האדם הקיים".

מחקרים ופרוייקטים דומים מעטים נעשו בתחום זה בישראל ונראה שיש צורך לפתח את התחום והנושא עוד.

פרוייקט דומה נערך כבר מספר שנים באוניברסיטת חיפה, המארכת ילדים ונוער בעלי פיגור שכלי בינוני בספרייה, הקבוצה מגיעה במסגרת בית ספרם בליווי מורות וסייעות. במהלך בניית התוכנית ביקרנו באוניברסיטת חיפה וצפינו באחד המפגשים לצורך למידת התחום ואספנו כלים שעזרו לנו לפתח את התוכנית. בעקבות המפגשים שקיימה אוניברסיטת חיפה אף נערך מחקר בנושא.

מחקרם של סבר, צוק ושחף (1998) בודק את נטיותיהם האישיות של בני נוער עם פיגור שכלי בבחירת סיפורים וספרים. מטרת המחקר הינה לבחון את ההמלצות בספרות המקצועית בדבר הגשת חומרים ספרייתיים לבעלי פיגור שכלי, לתת למשתתפים בפרוייקט את ההזדמנות לפעול בסביבה ספרייתית באופן עצמאי, לפי דרישה וכן לבחון את נטיותיהם האישיות של בני נוער עם פיגור שכלי בבחירת סיפורים וספרים. הנוער השותף לפרוייקט הראה התעניינות במגוון נושאים רחב של ספרים ולא בחר בתחום אחד ספציפי.

עוד נמצא במחקר, כי אוכלוסייה של בעלי פיגור מסוגלת לפעול באופן אקטיבי בסביבת ספרים וספרייה, לבחור ספרים וליהנות מהם, זאת בעזרת תיווך מתאים.

פרוייקט נוסף נערך בהרצליה לפני מספר שנים עם קבוצה של אנשים עם פיגור שכלי בינוני אשר שילב ביקור בספרייה עירונית, קריאת ספרים וכן סדנא חוויתית בהתאם לנושא הספר. במהלך בניית התוכנית נפגשנו עם אחראית הפרוייקט לצורך למידת התחום ואספנו כלים שעזרו לנו לפתח את התוכנית.

נקודה נוספת לציון בנושא זה, הינה העדר ספרים המתאימים לאוכלוסייה זו למעט סדרת ספרים בהוצאת מט"ח שיצאה לאחרונה ופונה לקהל יעד זה. בנוסף אין דעה חד משמעית בעניין אילו ספרים יכולים להתאים לאוכלוסייה זו כיוון שרמת המסוגלות שונה מאוד מאדם לאדם ומפני שיש צורך במציאת ספרים שיתאימו לרמת הבנתם של הבוגרים אך מצד שני שלא יהיו ילדותיים מידי.

במסגרת מיפוי הצרכים נתקלנו בקושי במציאת חומר עיוני בנושא כיוון שהוא מצומצם מאוד, ועל כן נעזרנו במידעניות מקצועיות ממספר ספריות בארץ. חשוב לציין כי גם הן לא מצאו חומרים בנושא- מה שמדגיש את הצורך בקיום פרויקטים דומים ולמידה נוספת ומעמיקה של התחום.

לאור כל מה שחקרנו ולמדנו, נגזר מכך כי תחום זה של שילוב בין אנשים עם פיגור שכלי לבין עולם הספרים והספריות נמצא עדיין בחיתוליו גם בארץ וגם בעולם, מתוקף כך מטרנתנו לבנות תכנית התערבות שתשמש מודל להפצה למוסדות נוספים.

אוכלוסיית היעד

במסגרת השירותים הניתנים בבית איזי שפירא, מפעיל הארגון 3 פעמים בשבוע את "מועדון הבוגרים". מועדון הבוגרים מקיים פעילות חברתית ותוכנית פנאי והעשרה לאנשים עם פיגור בינוני וקל בגילאי 21 ומעלה המתגוררים בהוסטלים שונים בעיר רעננה.

מטרות התכנית

1. יצירת בסיס חברתי בין בוגרים לבין אוכלוסייה נורמטיבית.
2. הקניית מיומנויות קריאה ושימוש בספרייה לבוגרים עם פיגור שכלי קל.
3. מתן כלים להתמודדות ועבודה עם האוכלוסייה של אנשים עם פיגור שכלי קל לצוות הספרייה בה הפעילות מתקיימת.

יעדים

- הקבוצה תכלול בין 6-10 בוגרים.
- הסדנאות תכלולנה 10 מפגשים אשר יתקיימו אחת לשבוע למשך שעה וחצי. כל מפגש יתמקד בנושא אחר על פי הספר הנבחר על ידינו.
- יתקיימו לפחות 6 סדנאות בספרייה עירונית בשעות הפעילות הסדירה של הספרייה.
- קיום 3 מפגשים עם צוותי הספרניות מלפחות 3 ספריות באזור בית איזי שפירא כהכנה לשילוב הבוגרים בספריות וכעזרה והכוונה לבניית הסדנאות.

כלי מדידה ליעדים

- השתתפות- ייבדק שיתוף הפעולה של חברי הקבוצה לאורך המפגשים ורמת ההשתתפות שלהם.
- התמדה- תיבדק ההתמדה של חברי הקבוצה בהגעתם למפגשים ע"י בדיקה של נוכחות בכל מפגש.
- הערכה- יתקיימו מפגשי הערכה לאורך הסדנאות ובסופן עם צוות הספרייה, צוות ההוסטל ועם חברי הקבוצה.

מהלך התוכנית

בתכנית שביצענו לקחו חלק 8 אנשים עם פיגור שכלי קל מהוסטל הממוקם ברעננה ואשר הדיירים בו לוקחים חלק במועדון הבוגרים שמפעיל בית איזי שפירא. הוחלט כי בתכנית ייקחו חלק אנשים עם פיגור שכלי קל אשר הינם בעלי ידע בסיסי בקריאה וכתובה, זאת על מנת ליצור יכולת המשכיות של השאלת ספרים ושימוש בספרייה באופן עצמאי גם לאחר סיום המפגשים. המפגשים התקיימו בספרייה עירונית הסמוכה לבית איזי שפירא.

התכנית שביצענו, כללה 10 מפגשים שנערכו אחת לשבוע והיו בנויים מכינוס כללי של חברי הקבוצה, קריאת ספר וביצוע פעילות קצרה בנושא, הסתובבות חופשית בספרייה לצורך בחירת ספר והשאלתו וכן על מנת ליצור מפגש עם אוכלוסייה נורמטיבית המגיעה לספרייה, בסיום המפגש נערך כינוס כללי שבו כל אחד סיפר קצת על הספר שבחר ונערך סיכום של הפעילות.

הפעילויות והספרים נבחרו לפי נושאים שעניינו את חברי הקבוצה ובהתאם ללוח השנה (חגים). בין הנושאים בהם עסקנו במהלך הסדנאות: היכרות ופרידה, בעלי חיים, אוכל, רגשות, ספרים, פורים ופסח. לקראת סיום הפעילות התקיימה פגישה של הקבוצה בספרייה העירונית הגדולה, זאת לשם

היכרות שלהם עם ספרייה נוספת שבה יוכלו להגיע ולשאול ספרים. את המפגש התחלנו בהוסטל בו מתגוררים הדיירים וניצלנו זאת להיכרות עם מקום מגוריהם, מההוסטל המשכנו ביחד עם הבוגרים לתחנת האוטובוס ודאגנו כי הם יקנו את הכרטיסייה לבדם- כל זאת על מנת לוודא כי הם יוכלו לעשות את הדרך הזו גם באופן עצמאי ללא ליווי שלנו בתום הפרוייקט. לאחר הביקור בספרייה ליווינו אותם שוב לתחנת האוטובוס וחזרנו איתם להוסטל.

הושם דגש חשוב על כך שהפעילות תתקיים בספרייה עירונית ובשעות שבהן הספרייה פתוחה לציבור הרחב- זאת על מנת לוודא שישנה אינטראקציה עם האוכלוסייה הנורמטיבית, מסיבה זו מומלץ לתאם מראש את המפגשים ולשלבם בלוי"ז.

יש לציין כי שלב מיפוי הצרכים החל עוד שנה קודם לכן ע"י הסטודנטיות שקיימו הכשרה מעשית בבית איזי שפירא. הסטודנטיות ערכו מספר מפגשים עם אנשי מקצוע בתחום לצורך למידת הנושא. מפגשים אלו היוו את הבסיס לתוכנית זו.

בסיום ביצוע התכנית ואף במהלכה נרשמה הצלחה וניתן לראות כי רוב היעדים אשר הוצבו בשלב הקמת הפרוייקט הושגו. זאת ניתן לראות בכך שלפחות 6 מחברי קבוצה נטלו חלק בעשרת המפגשים ומרביתם הקפידו להתמיד ולהגיע מידי שבוע. יעד שהושג חלקית הוא בנושא מפגשים עם צוותי הספרניות. לא התקיימו מפגשים עם צוותי ספרניות פרט למנהלת הספרייה בה התקיימה התוכנית. חשוב לציין שמנהלת הספרייה שיתפה פעולה לאורך כל התוכנית ותמכה בכל הפעילות. בסיום ביצוע התוכנית התקיימה הערכה באופן לא פורמאלי עם צוות הספרייה, צוות ההוסטל וחברי הקבוצה. במהלך ההערכה הועברו תגובות חיוביות על קיום התוכנית ואופן העברתה, וכן עלו נקודות לשיפור להמשך.

דגשים שעלו מהפרוייקט

- הספרייה שבה התקיימו המפגשים הייתה ספרייה שממוקמת צמוד לבית איזי שפירא- דבר שהקל על ההגעה, אך היא ספרייה יחסית קטנה והפעילות בה לא מרובה. מומלץ לשקול נושא זה בעת בחירת ספרייה לשם ביצוע הפרוייקט.
- הקבוצה שעברה את הפיילוט הייתה קבוצה קטנה יחסית, דבר שהקל ויצר יחס אישי טוב בין המנחים לבין הקבוצה. מומלץ לשקול שילוב של מתנדבים במידה והקבוצה גדולה יותר- זאת גם לשם שמירה על יחס אישי יותר ועזרה לבוגרים המתקשים, והן לשם יצירת הזדמנות לקשר נוסף עם אוכלוסייה נורמטיבית. יש לשים דגש על הכשרתם המקצועית של המתנדבים לפני תחילת השתתפותם בתכנית.
- בפייילוט נערכו 10 מפגשים, אך בעת קיום התוכנית ניתן ואף מומלץ להגדיל את כמות המפגשים ואף להגדיר את התוכנית כתוכנית שנתית. במהלך התכנית ניתן להתעמק בכל נושא במשך מספר מפגשים, ואף ניתן להוסיף רב גוניות באמצעות אירוח אנשי מקצוע מהתחומים הנלמדים, לדוג': שף בנושא האוכל או מספרת סיפורים.
- המפגשים בתכנית הפייילוט נערכו בספריית ילדים ונוער, דבר שלעיתים הקשה על חלק מחברי הקבוצה שהתעניינו בספרים למבוגרים יותר. מומלץ לבחון את העניין בעת בחירת ספרייה- שתכלול גם ספרי מבוגרים.

- תוך כדי ביצוע הפיילוט שמנו לב כי פעמים רבות הדגש המפגשים עובר לפעילות ולא בהכרח לקריאת הספרים או לשהייה בספרייה. חשוב לשים לב לאיזון בנושא- כך שיהיו פעילויות שימשכו את חברי הקבוצה אך מצד שני יהיה דגש להסתובבות בספרייה ולקריאת ספרים.
- בתכנון זמן המפגשים יש לתת מקום להעלאת נושאים חופשיים על ידי חברי הקבוצה, צורך זה עלה בצורה חזקה במפגשים ויש חשיבות גדולה לאפשר זאת.
- לכל אחד מחברי הקבוצה ניתן קלסר, אשר בו התווספו במהלך המפגשים צילומים של כריכות הספרים אותם קראו וכן הפעילויות אותן עברו. לקלסרים הייתה חשיבות רבה- פרט ממזכרת גם יצירת גאוות יחידה לקבוצה.
- בסיום הפרוייקט אנו קיימנו הערכה לא פורמאלית עם מי שלקח חלק בקיום הפרוייקט. חשוב בעתיד לוודא כי ההערכה תתקיים באופן פורמאלי ומסודר, וכן לקיים הערכה גם לאורך הפרוייקט ולא רק בסיומו.
- מומלץ לקשר בין צוות הספרייה לצוות ההוסטל לפני מועד סיום התוכנית, זאת לצורך המשכיות הקשר בין הבוגרים לספרייה.

לאור מה שלמדנו במהלך ביצוע התוכנית, בולט עד מאוד כי בתחום זה קיים כיום ידע מועט מאוד- הן ברמת הספרות המקצועית והן ברמת ביצוע פרויקטים דומים, ועל כן אנו ממליצות כי התוכנית תימשך ואף תורחב לגופים נוספים. יש לשים דגש על שיתוף פעולה מערכתי בין כל הארגונים שייקחו חלק בפרוייקט, הרשויות המקומיות שאחראיות על הפעלת הספריות העירוניות, הוסטלים ומוסדות.

גרון, אילה. (2009). תעלומה בחנות הספרים, הוצאת מט"ח.

חובב, מ. ועמינדב ש. (2006). מדיניות הטיפול של משרד העבודה והרווחה באדם המפגר בעשור האחרון, והפעילות למעשה. בתוך מ. חובב ופ. גיטלמן (עורכים). *מבידול לשילוב, התמודדות עם מוגבלויות בקהילה* (עמ' 65-100). הוצאת כרמל ישראל בשיתוף עם בית איזי שפירא.

סבר, א., צוק, ת. ושחף, א. (1998). הספרייה והמשתמש בעל הפיגור השכלי. *יד לקורא, כרך ל"א*, עמ' 46-51.

פלדמן, י. (2006). תרומתו של חוק שיויון לאנשים עם מוגבלויות, התשנ"ח- 1998 לקידום זכויותיהם והשתלבותם של אנשים עם מוגבלות שכלית בחברה הישראלית. בתוך מ. חובב ופ. גיטלמן (עורכים). *מבידול לשילוב, התמודדות עם מוגבלויות בקהילה* (עמ' 21-63). הוצאת כרמל בשיתוף עם בית איזי שפירא.

שנקר, א. וניסים, ד. (2008). *נסיעה שכזאת*, הוצאת מט"ח.

